

Received/ Makale Geliş 16.02.2023
Published / Yayınlanma 30.04.2023
Volume/ Cilt (Issue/ Sayı) 7 (29)
ss / pp 295-309

<http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.4378>
Research Article / Araştırma Makalesi
ISSN: 2687-5640
pejoss.editor@gmail.com

Doç. Dr. Nurten KİMTER

<https://orcid.org/0000-0002-5736-7191>

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi ABD,
Çanakkale / TÜRKİYE

Burak İNCİ

<https://orcid.org/0000-0003-0351-0199>

MEB, Çanakkale / TÜRKİYE

NANKÖRLÜK ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

DEVELOPMENT OF THE INGRATITUDE SCALE: A VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

ÖZET

Bu çalışmanın amacı bireylerin nankörlük düzeylerini ölçmek için psikometrik özelliklere sahip güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı geliştirmektir. Araştırmada çalışma grubunu 18 yaş ve üzeri yetişkin bireyler (102 üniversite öğrencisi ve 473 yetişkin) oluşturmuştur. Araştırma kapsamında oluşturulan madde havuzundaki maddeler esas alınarak gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda binişik ve faktör yük değerleri düşük olan maddelerin atılması sonucunda, 17 maddeden oluşan 4 boyutlu bir model (öğretmenlere karşı nankörlük, babaya karşı nankörlük, iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük ve Allah'a karşı nankörlük) elde edilmiştir. Nankörlük ölçeğinin geçerliliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeğin güvenirliliği için hem ölçeğin geneline hem de alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha katsayısı ve Guttman Split-Half değeri hesaplanmıştır. Ayrıca ölçek madde toplam korelasyonları ile alt ölçekler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Hesaplanan Cronbach Alpha katsayısının (birinci uygulama .77; ikinci uygulama .86) ve korelasyon katsayılarının yüksek olduğu, doğrulayıcı faktör analiz sonucunda hesaplanan uyum indekslerinin de kabul edilebilir ve mükemmel düzeyde ($X^2/df=3.61$; RMSEA=.074; NFI=.91; RFI=.90; IFI=.94; TLI;.92; CFI=.94) olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda 18 yaş ve üzeri bireylerin nankörlük düzeylerini ölçmek için geliştirilen ve yüksek puanların yüksek nankörlük düzeyini gösterdiği 5'li likert tarzındaki 4 boyutlu Nankörlük Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nankörlük, Güvenirlilik, Geçerlik, Ölçek Geliştirme.

ABSTRACT

The purpose of the present study is to develop a reliable and valid measurement tool with psychometric characteristics to measure the ingratitude levels of individuals. Adult individuals (102 university students and 473 adults) who were aged 18 and over constituted the study group. As a result of the Exploratory Factor Analysis based on the items in the item pool that was created within the scope of the study, after the exclusion of the items with overlapping and low factor loading values, a 4-dimensional model that consisted of 17 items (i.e., ingratitude towards teachers, ingratitude towards father, ingratitude towards other people who do good, and ingratitude towards Allah). For the validity of the Ingratitude Scale, Exploratory and Confirmatory Factor Analyses were conducted. For the reliability of the scale, the Cronbach Alpha Coefficient of the overall scale and its sub-dimensions, and the Guttman Split-Half value was calculated. Also, the correlation coefficients between the scale item-total correlations and the subscales were calculated. The Cronbach Alpha Coefficient (first application: .77 and second application: .86) and correlation coefficients were high, and the fit indexes calculated as a result of the Confirmatory Factor Analysis were also acceptable and at an excellent level ($X^2/df=3.61$; RMSEA=.074; NFI=.91; RFI=.90; IFI=.94; TLI;.92; CFI=.94). As a result of the study, it was found that the 4-dimensional Ingratitude Scale that had a 5-point Likert style and that was developed to measure the ingratitude levels of individuals aged 18 and over with high scores indicating high ingratitude, is a valid and reliable measurement tool.

Keywords: Ingratitude, Reliability, Validity, Scale Development.

1. GİRİŞ

Farsça kökenli olan nankör kelimesi, Farsçadaki “*ekmek*” anlamındaki *nân* ile “*görmeyen, kör*” manasındaki *kûr* kelimelerinden oluşan ve “yediği ekmeğin, gördüğü iyiliğin kıymetini bilmeyen, nimeti inkâr eden” (kâfir-i ni‘met) anlamına gelen nânkürden türetilmiş bir kelime olup (Çağrı, 2006:382) kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen, iyilikbilmez anlamına gelmektedir (Milliyet Türkçe Sözlük, 1985:477). Arapça nankörlük karşılığı olarak *k-f-r* kökünden türemiş olan *küfür* kelimesi kullanılmaktadır. Küfür, İslam’ı inkar etmek ve nimete nankörlük etmek anlamlarına gelmektedir (Topaloğlu & Karaman, 1989:373). Filolojik olarak Arapça *k-f-r* kökünün temel manası ‘*setr*’ örtmek anlamına gelmekte olup bilhassa hayırların bahşedilişi ve kabulü ile ilgili hususlarda kelimenin doğal anlamı ele geçen iyilik ve menfaatleri örtmek bilmezlikten ve görmezlikten gelmek yani nankör olmaktır (İzutsu, 1997:166). Arapça küfrân ile ni‘metten oluşan küfrân-ı ni‘met (küfrânü’n-ni‘me) terkihi de “nankörlük” anlamında, teşekkür etmek veya iyiliğin kıymetini bilip iyiliğe iyilikle karşılık vermek manasına gelen şükürün zıttı olarak kullanılmaktadır (Çağrı, 2006:382). İngilizce ‘*ingratitude*’, ‘*ungratefulness*’, kelimelerinin karşılığı olarak kullanılan nankörlük, şükürsüzlük, teşekkür, iyilik ve yardım etmemek gibi anlamlara gelmektedir (Longman Active Study Dictionary of English, 1983:316). ‘*Şükran*’, teşekkür etme, iyilik bilme; onun zıttı olan ‘*küfrân*’ ise iyilik bilmeme ve nankörlük etmedir (El-Cevziyye, 2019:175). Bir iyiliğe ve güzelliğe iyilik ve güzellikle karşılık verme, bir iyiliğin kıymetini bilme, değerini takdir etme, genel olarak iyiliği bilme, dile getirme ve bundan memnuniyet duyma anlamına gelen şükürün zıttı, nankörlük, vefasızlık, kadir kıymet bilmezlik ve bencillik olmaktadır (Göcen, 2014: 30). Dolayısıyla şükürün karşıtı olan nankörlük; vefasızlık, kadir-kıymet bilmezlik, bencillik ve gerçeğin üzerini örtmek anlamındaki küfürdür (Hökelekli, 2013:141). Nankör kimse, kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen, yapılan iyilik ve yardıma kötülükle karşılık veren anlamlarına gelmektedir (Dini Terimler Sözlüğü, 2009:274).

Allah’ın verdiği nimetlere şükürsüzlük, yapılan bir iyilik ve yardıma insanlık onurunun gelişmesi ve korunması adına gösterilen minnetsizlik, iyilikbilmezlik, vefasızlık, kadirbilmezlik ve hatır tanımazlık anlamına gelen nankörlük, dinen de son derece kötü bir özellik olarak görülmektedir (Hökelekli, 2013:156). *K-f-r* kökünden türemiş olan *küfür*, Kur’an’da imanın karşıtı olarak ‘kadirbilmezlik’ ve ‘inanmazlık’ olmak üzere iki temel anlamı içermektedir. Başka bir deyişle “*küfr*” kökünün biri imanın karşıtı olan küfür (hakkı inkâr), diğeri şükürün karşıtı olan küfrân (nankörlük) olmak üzere iki farklı anlamı ihtiva etmektedir (Çağrı, 2006:382). Buna göre ‘*kefere*’nin biri *küfr* diğeri *küfran* olmak üzere birbirinden farklı iki mastarı olup bunlardan birincisi imanın yani ‘inancın’ karşıtı, ikincisi ise şükür ve minnettarlığın zıttı olup genellikle bir bağış ve nimete karşı nankörlük etmektir. Bu bağlamda Kur’an’da küfrün esasının nankörlükten ibaret olduğunu, küfrün açık bir tarzda şükürün ve minnettarlığın zıttı olduğunu ortaya koyan bir takım ayetler mevcuttur (Bkz. Nahl, 112,114; Bakara, 152; İsrâ, 66-67; Şura, 48; Ankebut, 65-66 vb.). Dolayısıyla Kur’an’a göre iman şükürle, küfür ise nankörlükle aynı anlama gelmektedir (Bakara, 172; En’am, 63-64; Yunus, 60). Bununla birlikte Kur’anî düşüncede bu iki kavram birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olup çoğu zaman bu ikisini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Zira Allah’ın insanlara bahşettiği şükürü gerektiren nimetlerini, O’na imandan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Başka bir deyişle gerek minnetsizlik gerekse inançsızlık anlamındaki küfür, Allah’ın mutlak birliğini inkardan bağımsız düşünmek mümkün değildir (İzutsu, 1997:171-172, 179). Kur’an-ı Kerim’de nankörlüğün kök olarak türediği “*küfür*” kavramı kırk bir yerde geçtiği gibi aynı kökten türemiş olan pek çok isim ve sıfat da değişik ayetlerde zikredilmekte ve *küfür* kökünden türeyen fiil ve isimler Allah’ın verdiği nimetlere karşı nankörlüğü ifade etmede kullanılmaktadır (Sinanoğlu, 2006:534-535). Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim’de hem tohumu toprağa atıp gizleyen çiftçilerden (küffar) bahsedilirken (Hadid, 20) hem de Allah’ın verdiği nimetlere şükredip nankörlük edilmemesi gerektiği emredilirken (Bakara, 152; Rum, 34) *küfr* kelimesinin türevlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de şükretmeyen anlamında ‘*küfür*’ kelimesi ve türevleri kullanıldığı gibi dünya nimetlerine sarılıp Allah’ın verdiği nimetlere karşı şükretmemek (Kara, 2017: 94-95), elde edilen bir iyilik ve menfaati kabule yanaşmamak, Allah’tan aldığı iyilik ve hayırların küçük bir bölümünü bile diğer insanlara çok görmek anlamlarında (Adiyât, 6-8) nankör insanı anlatmak için ‘*kenûd*’ kelimesi de kullanılmıştır. Zira Kur’an’a göre Allah’ın yaratmış olduğu insan, varoluşunu, varlığını devam ettirmesini, her şeyini Allah’ın sınırsız lütuf ve rahmetine borçludur. Bu sebeple insan yaşamının her evresinde kendisine gösterdiği iyilik ve ihsanlardan dolayı Allah’a minnettarlık göstermek görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda Allah’a hiçbir minnettarlık ifadesi gösteremeyip isyankarca tavırlar sergileyen *kafir* kimse aynı zamanda nankör bir kimsedir (İzutsu, 1997:166). Dolayısıyla Kur’an’da

Allah'ın yaratmış olduğu sayısız nimete ve verdiği rızıklara karşı şükürün ifade edilmemesi nankörlük olarak nitelendirilmektedir (Kara, 2017: 94). Hem insanlar arası ilişkilerde hem de verdiği sayısız nimetlerin farkında olmayarak Allah'a karşı sergilenebilen bir tutum olarak nankörlük, Kur'an-ı Kerim'de *kafir* ve *münafik* kimselerin bir özelliği olarak anlatılmaktadır (Dinî Terimler Sözlüğü, 2009:274). Kur'an'da *kafir* ve *münafik* olmanın yanında *müşrik* olmanın da yani Allah'a ortak koşmanın da, nankörlüğün en simgesel göstergesi olarak küfrün yerine ikame olunduğunu ve şükürün karşıtı olduğunu ifade eden ayetler mevcuttur. Zira Kur'an sürekli olarak Allah'ın kullarına bahşettiği iyiliklerden ve ikramlardan bahsetmekte ve bunlar karşısında insanların Allah'a derin bir şükran hissi duymaları gerektiğine dikkat çekmektedir (En'am, 63-64; Secde, 7-9, Yunus, 60; Kasas, 73). Esasen Yüce Allah insanları şükredenler ve nankörler olarak ikiye ayırmıştır. En çok sevdiği kimselerin şükredenler, en çok buğzettiği kimselerin ise iyilik ve yardımların üzerini örten nankörler olduğunu haber vermiştir (El-Cevziyye, 2019:133). Nankörlük, iyilik ve yardımı görmezlikten gelmek, yok saymak, reddetmek, nimeti inkâr etmek, hakkı, gerçeği saklamak ve nimetleri örtmek olarak hem imanın zıttı (imansızlık) hem de verilen nimetin, yapılan iyiliğin, yardımın fayda ve yararını yalanlama, inkâr etme olarak görülmektedir (Hökelekli, 2013:156). Başka bir deyişle sevgiden ve saygıdan kaynaklı olarak yapılan iyilik ve yardımların kıymetini bilmeyen kişilerin yersiz ve olumsuz davranışları veya yapılan iyilikleri takdir edememeleri nankörlük olarak isimlendirilmektedir (Aydın, 2016: 132). Dolayısıyla yapılan bir iyilik ve yardım karşısında, bilerek, isteyerek ve kasıtlı olarak bazı kişisel ve çevresel faktörlerin de etkisiyle iyilik ve yardımda bulunan kimselerin iyilik ve yardımlarını görmezlikten gelme, küçümseme ya da iyilik ve yardımlara kötülükle karşılık verme şeklindeki davranış şekilleri, nankörlük kavramı içerisinde değerlendirilmektedir (İnci & Kınter, 2021:356). İnsanın kendilerine nankörlük ettiği kimselerin konumları ve rolleri değişiklik gösterse de esasen nankörlüğün en büyüğü veya en üst düzeyi yeryüzünün en üstün ve şerefli varlığı olarak insanoğlunu yoktan var eden, verdiği çeşitli türden rızık ve nimetlerle yaşamını devam ettirmesini sağlayan, her türlü tehlikeden koruyup gözeten yüce yaratıcıyı tanımamaktır. Kur'an'ı Kerim'de Allah, sadece kendisinin yaratıcı olarak tanınmasını, zikredilmesini, kendisine hamt edilip övülmesini isteyerek kendisinden başka varlıkların tanrı edinilmesini ve zikredilip övülmesini nankörlük olarak nitelendirerek (Bakara, 2:152) bu bağlamda yaratıcıyı inkâr edenlerin ve O'na ortaklar koşanların nankörlük ettiklerini, nankörlük edenlerin ise sevilmediklerini ifade etmiştir (Hac, 22: 38; Lokman, 31: 32; Abese, 80: 17). Bu bağlamda değişik Kur'an ayetlerinde insanın tabiatı itibariyle nankör oluşuna dikkat çekilmekte (Hûd, 9; İsrâ, 67; Zuhuruf, 15) ve nankörlükte aşırı gidenler için "kefûr" ibaresi kullanılmaktadır. Dolayısıyla tabiatı itibariyle insan kendisine yapılan iyilik ve yardımların farkına varma ve kıymetini bilip takdir etme konusunda zayıf bir varlık olduğu için etrafımızda kendisine yapılan iyilik ve yardımların kıymetini bilmeyen çok sayıda insan mevcuttur (Tarhan, 2010: 117). Bunun yanında hayat içinde karşılaşılan doğal felaketler, dramatik acılar ve haksızlıklar, kişinin şükretmesi için neden bulmasını zorlaştırıp sahip olduğu iyilikleri algılamasını ve takdir etmesini engelleyebilmektedir (Göcen, 2014:44-45). Ayrıca günümüzün modern insanı dünyada yararlandığı her nimet ve güzelliğin sebebi olarak kendisini gördüğü ve yüksek beklentilerine büyük bir azim ve gayretle çalışarak ulaşacağını düşündüğü için yararlandığı tüm iyilik ve güzelliklerin kazanılmış hakkı olduğuna inanmaktadır (Göcen, 2014:52).

Hz. Peygamberin hadislerinde de nankörlük konusuna daha ziyade insanların yaptıkları iyiliklere teşekkür etmenin önemi açısından değinilmektedir. Hz. Muhammed'in nimeti anlatmanın şükür, nimeti anlatmayı terk etmenin ise nankörlük olduğunu, aza şükretmeyenin çokluğa şükredemeyeceğini ve insanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükredemeyeceğini ifade ettiği rivayet edilmiştir (El-Cevziyye, 2019:140). Bu noktada onun 'insanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükredemez' şeklindeki hadisi İbn Esir tarafından 'bir kimse insanların iyiliğine teşekkür etmeyip nankörce davranırsa, Yüce Allah da onun şükürünü kabul etmez' şeklinde yorumlanmıştır (Çağrı, 2006:382). Yine Hz. Peygamberin hadisleri bağlamında yapılan iyilik veya yardıma karşı olumsuz karşılık vermek ya da hiçbir karşılık vermemek, Allah'ın verdiği nimetlere şükretmemek ya da israf etmek, öğrenilen bir ilmi ya da zanaatı yapmamak ya da unutmak, anne babaya karşı olumsuz tavır takınmak nankörlük kapsamında değerlendirilmektedir (İnci & Kınter, 2021:360). Gazali'ye göre şükür, Allah'ın verdiği nimeti O'nun hoşnut olacağı, nankörlük ise hoşnut olmayacağı şekilde harcamaktır. Bu noktada Gazzali, Allah'ın vermiş olduğu bir nimeti yaratılış gayesinin dışında ve ilahi iradeye aykırı olarak kullanmanın nankörlük olacağını, dolayısıyla Allah'ın yarattığı bir ağacın dalını gereksiz yere keyfi kesen bir kimsenin bir canlıya kıydığı ve insanların faydasına olan bir şeye zarar verdiği için nankörlük etmiş sayılacağını ifade etmektedir (Gazali, 1993: 427-439). İbn Semmâk'a göre her

nimette bir hüccet ve vebal vardır. Nimetin hüccet olması onunla günah işlenmesidir. Vebal olması ise nimete şükürün az yapılmasıdır (El-Cevziyye, 2019:148).

Anlaşılabileceği üzere kendilerine yapılan iyilikleri ve yardımları görmeyen, gizleyen ve örten kimselere nankör denilmektedir (Peker, 2013:170). Bir kimsenin nankör olduğu sözlerinden ve davranışlarından anlaşılabilir. Bir kimse kendisine sunulan iyilik ve yardımları aldığı halde kabul etmediğinde ya da küçümsediğinde hem kendisine hem de iyilik ve yardımları sunan kimselere karşı kötülük ve nankörlük etmiş olur (Göcen, 2014:47). Dolayısıyla nankör kimse herkesten ve her şeyden şikayet ederken şükreden insan her türlü iyilik ve yardıma teşekkür etmekte, her şeyden hoşnutluk göstermektedir. Şükretme düzeyi düşük olan, nankörlük ve vefasızlık eğilimi yüksek olan bir kimse ise, bir iyilik ve yardım için daha az kişiye minnettarlık hissetmektedir (Hökelekli, 2013:147-148). Bu nedenle nankörlük, sürekli olarak almaya odaklanmış, hiçbir şekilde verici olamayan bencil insanların nihaî noktada gösterdikleri bir davranış ve karakter özelliği olmaktadır (Atak, 2019: 174). Nankörlük esasen almayı başaramamak değil tam tersine alınan veya hissedilen sevincin bir kısmını sevgi ve sevinç biçiminde verememektir. Bu noktada yalnızca kendisini sevmeyi, kendine hayran kalmayı, kendini yüceltmeyi bilen birisinin nankör olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla minnettarlık kendi sevinç nedenini kendisinde değil de ötekinde görmeyi bilmesiyle nankörlükten ayrılmaktadır. Oysa bencil kimse, diğer insanların kendisine hiçbir iyilik ve yardımda bulunmadıklarını düşündüğü için nankördür. Zira o, almayı sevmediğinden değil bir başkasına borçlu olduğunu kabul etmediği için iyiliğe iyilikle karşılık vermekten ve paylaşmaktan hoşlanmamaktadır (Hökelekli, 2013:145-146). Gerçekte nankör kimse narsistik eğilimleri olan sağlıklı bir kişilik yapısına sahip kimsedir. Narsistik eğilimleri olan kimseler ise özel haklara ve ayrıcalıklara sahip olduklarını düşünen bencil kimseler oldukları için kendilerine yapılan iyilik ve yardımları gerçekte hak ettiklerine inanırlar ve şükür ve minnettar olma yeteneğinden mahrumdurlar. Zira bir kimse bütün iyilik ve güzelliklerin zaten hakkı olduğunu düşündüğünde, onun hiç kimseye teşekkür etmesine ve minnettar olmasına gerek yoktur (Göcen, 2014:48). Bununla birlikte nankör olmak, şükür bilmemek ya da unutkan olmak değildir. Zira şükür bilmemek bir unutkanlık veya iyiliğe iyilikle karşılık vermeyi becerememek olabilir. Ancak nankörlük bilinçli olarak sergilenen olumsuz bir tutumun göstergesidir. Nankör bir kimse, gördüğü iyilik ve yardımlar karşısında düşmanlık ve kırgınlık göstermekle kalmayıp bilinçli olarak gördüğü iyilik ve yardımları kötülemek için bir sebep bulmaya çalışır (Emmons & Shelton, 2002:459). Dolayısıyla şükür bilmezlikte iyilik ve yardımı fark edememe, unutkanlık, iyiliğe iyilikle karşılık verme yeteneğinden yoksun olma söz konusu iken nankörlükte iyilik ve yardımlarda kusur bulma, yapılan iyiliğin ardında art niyet arama ve iyiliğe kötülükle karşılık verme durumu söz konusudur (Emmons, 2009: 123). Yapılan herhangi bir iyiliğe ihmal ya da unutkanlıktan kaynaklı olarak teşekkür edememenin ötesinde iyilik ve yardımlarda kusur bulma, yapılan iyiliğin ardında art niyet arama ve iyiliğe kötülükle karşılık vermenin yanı sıra iyilik ve yardımlara tepkisiz kalmak da nankörlüğün bir başka boyutu olarak düşünülebilir (İnci & Kımtar, 2021:356). Önyargı ve olumsuzluk eğilimi içerisinde olan, kızmadan ve şikayet etmeden yaşamayan insanlar, yaşamın güzelliklerinden ve iyiliklerinden ziyade zorluklarına ve olumsuzluklarına odaklandıklarından şükür ve minnettarlıktan uzaktırlar. Oysa şükretmek her kültürde ve toplumda sevilen ve övülen bir değer iken, şükür göstermemek, vefasızlık ve nankörlük de evrensel olarak sevilmeyen, hoş karşılanmayan kınanan olumsuz bir özelliktir. Şükretmek insanların kişisel iyi oluşlarını ve ahlakî gelişimlerini destekleyen bir güç iken nankörlük insanın kötü oluşuna, kendisini ve çevresini küçültmesine ve küçümsemesine sebep olan bir husustur (Göcen, 2014:44,46). Her şeyden önce bir kimse şükretmekle ahlakın gereğini yerine getirip fitratına uygun davranmış olmaktadır. Diğer taraftan bütün dinî ve ahlakî öğretilerde en büyük günah ve mutsuzluk kaynağı olarak görülen nankör bir tutum sergilemek ise psikolojik bir rahatsızlığın dışavurumu olmaktadır (Göcen, 2014:48). Şükretmek suretiyle her şeye müteşekkîr olan bir kimsenin aksine nankörlük, insan ilişkilerindeki ‘iyilik edene iyilik yapma, yardım edene yardım etme’ şeklinde karşılıklılık ilkesine göre işleyen iyilik zincirini kırdığı için büyük bir ahlakî bozukluk olarak nitelendirilmekte ve sağlıklı bir kişilik yapısını göstermektedir (Emmons, 2009:128). Övmek, methetmek, müteşekkîr olmak, ödüllendirmek, iyiliğe karşı dua etmek, nankör olmamak, iyilik bilmek ve minnettar olmak anlamlarına gelen şükürün (Hökelekli, 2013:141) zıttı olarak olumsuz bir davranış özelliği olan nankörlüğün değişik boyutları mevcuttur. Gerçekte insandaki pek çok olumsuz davranışın varlığı ile kendisini gösteren nankörlük, birçok olumsuz davranışın oluşmasına da kaynaklık edebilmektedir (İnci & Kımtar, 2021:355). Zira şükürde bir kimsenin diğer insanların iyilik ve yardımlarını, çabalarını bildiğini ve gördüğünü ifade etmesi, takdir etmesi söz konusu iken şükürün zıttı olan nankörlükte ise iyilik ve yardımlara, çabalara ilgisizlikle karşılık verilmesi, isteksizce bir teşekkür ifadesinde bulunulması söz konusudur (Göcen, 2014:43). Şükürün üç düzeyi, insanın şükürü bilmesi, onu

takdir etmesi ve ona uygun bir şekilde karşılık vermesi olduğu gibi iyilik ve yardımı görmezlikten gelme olan nankörlükte de iyilik ve yardıma değer vermeme, iyiliğe kötülük, faydaya zarar ile karşılık verme ve yapılan iyiliği kabaca değerlendirme olmak üzere üç düzey bulunmaktadır (Kelly, 1967:709) Başka bir deyişle şükür de olduğu gibi şükürün zıttı olan nankörlük kavramının da değişik düzeyleri ve boyutları olduğu söylenebilir.

İlgili literatüre göz atıldığında bireylerin takdir etme ve şükretme tutumlarını ölçmek için Adler ve Fagley (2005) tarafından geliştirilen “Takdir Etme Ölçeği”nin ve Emmons ve McCollough (2009) tarafından geliştirilen “Şükür Ölçeği”nin Türkçeye uyarlama çalışmasını 2012 yılında hazırladığı doktora tezi kapsamında Göcen (2012:136-147)’in gerçekleştirdiği görülmektedir. Benzer şekilde Hlava, Elfers ve Offringa (2014)’nın geliştirdikleri “Manevi Şükran Ölçeği”nin Kaplaner ve Ekşi (2020:1-16) tarafından, McCullough, Emmons ve Tsang (2002)’in geliştirdikleri “Minnetarlık Ölçeği”nin Yüksel ve Oğuz Duran (2012:31-40) tarafından, Thomas ve Watkins (2003)’in geliştirdikleri “Kısa Minnetarlık, Gücenme ve Takdir Ölçeği”nin Oğuz Duran (2017:23-37) tarafından Türkçeye adaptasyon çalışmalarının yapıldığı gözlenmektedir. Yine alanyazında Kardeş ve Yalçın tarafından (2019:13-31) 25 madde ve 6 boyuttan oluşan “Şükran Ölçeği”nin, Yeğin (2017:119-132) tarafından üniversiteli öğrencilerin vefakârlık düzeylerini ölçmek için 36 maddeden oluşan 7 boyutlu “Vefakârlık Ölçeği”nin, Araz ve Erdugan tarafından (2017:404-425) 11 maddelik 3 boyutlu “Minnetarlık Dışavurum Ölçeği”nin ve Acar tarafından (2022:101:112) 22 maddelik 5 faktörlü “Minnetarlık Ölçeği”nin geliştirildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte ilgili literatürde “Nankörlük Ölçeği” adı altında herhangi bir ölçeğin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın alanyazındaki bir boşluğu doldurmada katkı sağlayıcı olduğu düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRA ve YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Çalışmanın amacı, bireylerin yapılan iyilik ve yardımlara teşekkür etmeme, hatta iyilik ve yardımları reddederek küçümseyip kötüleme durumlarını ifade eden nankörlüğü ölçmeye yönelik Türk toplumunun dinî, ahlaki ve kültürel yapısıyla da uygunluk gösteren geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı geliştirmektir. Ölçeklerle ilgili literatürde nankörlüğü ölçen bir ölçüm aracına rastlanamamış olması bu çalışmanın önemini ve alanyazına katkısını ortaya koymaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 18 yaş ve üzeri farklı eğitim ve gelir düzeyine sahip olan genç kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiş iki ayrı örneklem grubu ile çalışma gerçekleştirilmiştir. AFA için 150 adet ölçek formu hazırlanmış toplamda 18 yaş ve üzeri 130 üniversite öğrencisinden ham veri toplanmıştır. Ancak bu verilerden 28 tanesi eksik doldurulduğu için değerlendirmeye alınmamış ve 102 kişiden toplanan verilerle analiz işlemi gerçekleştirilmiştir. DFA için de 500 adet ölçek formu hazırlanmış, 18 yaş ve üzeri 473 kişiden veri toplanmıştır. Dolayısıyla araştırma kapsamında toplamda 575 kişiden toplanan verilerle analizler gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Çözümlemesi

Nankörlük Ölçeği’ni geliştirme sürecinde kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Yapı geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), Amos programı aracılığı ile diğer analizler ise SPSS aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan normallik testleri de SPSS programı kullanılarak yapılmıştır. Yapılan normallik testleri sonucunda veri setinin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiş, açıklayıcı faktör analizi (AFA) için ise yine SPSS paket programı kullanılarak madde toplam puan korelasyonlarına bakılmıştır. Araştırmada toplanan ham veriler üzerinden gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda 17 maddeden oluşan 4 faktörlü bir yapı elde edilmiş ve bu yapının test edilmesi için Amos programı aracılığı ile doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve güvenilirlik testleri yapılmıştır.

3. BULGULAR ve YORUM

3.1. Normallik Testi

Ölçeğe ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları öncesi veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan normallik testi sonucunda toplam puan çarpıklık değerinin 1.19

ve basıklık değerinin 1.21 olduğu belirlenmiştir. Bazı istatistikçiler tarafından yapılan normallik testi sonucunda elde edilen skewness ve kurtosis değerlerinin -1 ile +1 arasında olması durumunda dağılımın normal olduğu kabul edilmesine rağmen (Çokluk, şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:16) bazı istatistikçiler tarafından ise skewness ve kurtosis değerlerinin -1.5 ve +1.5 değerleri arasında olması durumunda da dağılım normal kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2019:68). Bu anlamda araştırma verilerinin normal bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla elde edilen bu değerler baz alınarak verinin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

3.2. Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Genel olarak bir testin ölçmeyi hedeflediği özelliği doğru bir şekilde ölçüp ölçmediğini ortaya koymaya geçerlilik denmektedir (Çokluk, şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:186). Başka bir deyişle ölçme aracı ile ölçülmek istenilen özelliğin diğer özelliklerle karıştırılmadan ne derece ölçülebildiğine yani ölçme sonuçlarının amaçlanan ölçümü gerçekleştirebilme derecesine ölçek geçerliliği denilmektedir. İlgili literatüre bakıldığında kapsam, ölçüt ve yapı bağlantılı geçerlik türleri olmak üzere farklı geçerlik türlerinin olduğu görülmektedir. Bir ölçme aracında geçerliğe ilişkin bir takım bilgilerin elde edilmesi beklenilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demira., 2012:117).

3.2.1. Kapsam geçerliği

Kapsam geçerliği, bir ölçeği oluşturan maddelerin ölçülmek istenen tanımlanmış davranışlar bütünü ölçmede ne derece temsil gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle ölçekteki her bir maddenin tanımlanmış davranışları ölçmede yeterli ve uygun olup olmadığını ortaya koyan kapsam geçerliğinde ölçek maddeleri ölçülmek istenen davranışı yeterince yansıtır mı? sorusuna cevap aranılmaktadır. Herhangi bir ölçüm aracının kapsam geçerliğini incelemeye kullanılan mantıksal yöntemlerden birisi uzman görüşüdür. Taslak formda yer alan maddelerin ölçülmek istenen davranışları ölçmeye ne derece uygun olup olmadığının değerlendirilmesinden ibaret olan uzman görüşleri açık veya kapalı uçlu sorulardan oluşan uzman değerlendirme formları kullanılarak alınabilir (Büyüköztürk ve diğ., 2012:117-118). 18 yaş ve üzeri bireylerin nankörlük düzeylerini tespit etmek amacıyla geliştirilmesi amaçlanan Nankörlük Ölçeği'nde yer alacak maddelerin belirlenmesi için öncelikle ilgili literatüre ilişkin okumalar yapılarak ayrıca şükür, şükran, Minnetarlık ve Vefakarlık Ölçeklerinden yararlanılarak 149 maddelik bir madde havuzu hazırlanmıştır. Böylece araştırmacı tarafından nankörlüğün göstergesi olan ve ilgili konu alanını kapsayıcı nitelikteki maddelerden oluşan ölçek madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra hazırlanan madde havuzundaki her bir maddenin kişilerin nankörlüğünü ölçmede nicelik ve nitelik olarak ne derece yeterli olduğunu ve uygunluk gösterdiğini anlamak, kapsam ve görünüş geçerliliğini tespit etmek için madde havuzundan oluşan envanter din psikolojisi alanında uzman olan üç kişiye gönderilmiş ve onların görüşleri, tavsiyeleri alınmıştır. Dolayısıyla araştırmada ölçek kapsam geçerliğini tespit etmek için madde havuzunun yer aldığı uzman değerlendirme formu kullanılmıştır. Söz konusu madde havuzundaki ölçek maddelerini içeren envanterin değerlendirilmesinde “uygun”, “uygun değil” ve “düzeltilmeli” şeklinde üç seçeneğe yer verilmiş, söz konusu uzmanların ölçek maddelerine ilişkin yaptıkları inceleme ve değerlendirmeler sonucunda bazı maddeler ölçekten çıkarılmış, bazı maddeler de yeniden ele alınarak düzenlenmiş böylece söz konusu ölçeğin 54 maddelik ilk protipi ortaya çıkmıştır. Ölçeğin cevaplanmasında “Tamamen katılıyorum=5”, “Katılıyorum=4”, “Orta düzeyde katılıyorum=3”, “Pek katılmıyorum=2” ve “Hiç katılmıyorum=1” şeklinde likert tipinde 5 seçenek sunulmuştur. Akabinde 50 kişilik gönüllü örneklem grubu üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonucunda da bazı maddelerin ölçekten çıkarılmasına bazılarının ise düzeltilmesine karar verilmiştir. Daha sonra tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 18 yaş ve üzeri farklı eğitim, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeye sahip olan genç kadın ve erkeklerden oluşan 130 kişilik örneklem grubu üzerinde esas uygulama gerçekleştirilmiştir.

3.2.2. Yapı Geçerliği

Herhangi bir ölçekten elde edilen puanların ölçülmek istenen özelliği ya da yapıyı gerçekte ne derece ölçebildiği ile ilgili husus yapı geçerliğini göstermektedir. Psikolojik bir yapı ile ilgili özellikleri ölçmeyi hedefleyen araştırmacılar, söz konusu yapının işlevsel tanımlarından yola çıkarak çok sayıda ölçülebilir ve gözlenebilir sorular hazırlarlar. İşte hazırlanan bu soruların ölçülmek istenen yapıyı ne derece doğru ölçtüğü hususu yapı geçerliğine işaret etmektedir. Ölçek geliştirme çalışmalarında yapı geçerliğini incelemek için en sık kullanılan yöntemlerden birisi faktör analizidir (Büyüköztürk ve diğ.,

2012:119). Faktör olarak isimlendirilen yapıların bir ölçek adı altında hep birlikte nasıl işleyiş gösterdiği hususunda araştırma yapan kimselere bilgi ve fikir veren faktör analizi böylece ölçek aracının faktöriyel geçerliliğini ortaya koyma fırsatı vermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:188). Yapı geçerliliğini incelemekteki amaç, ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak ise buna açılımlı faktör analizi (AFA), eğer daha önce tespit edilen faktör yapısını test etmek ve doğrulamak ise buna da doğrulayıcı faktör analizi (DFA) denilmektedir (Büyüköztürk ve diğ., 2012:119). Başka bir deyişle faktör analizi genel olarak açılımlı ve doğrulayıcı faktör analizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu bağlamda birbirleriyle ilişkili çok sayıda değişkenden kavramsal olarak daha az sayıda anlamlı yeni değişkenler/faktörler/ boyutlar keşfetmeyi amaçlayan istatistiksel yöntem açılımlı faktör analizi (AFA) adı verilmektedir. Başka bir deyişle yapılan analiz sonucunda belli faktör ya da faktörler altında toplanan göstergelerin kuramsal yapının göstergeleri olup olmadığı tespit edilirken açılımlı faktör analizinden (AFA), kuramsal bir yapı doğrultusunda geliştirilen ölçek aracından elde edilen verileri temel alarak ilgili yapının doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi ise doğrulayıcı faktör analizinden (DAF) anlaşılmaktadır. Pek çok çalışma bilhassa ölçek geliştirme çalışmaları bilinen ve bilinmeyen durumlara ilişkin değişkenleri içermesi bakımından hem açılımlı hem de doğrulayıcı faktör analizlerini içerse de ölçek aracına ilişkin faktör desenlerini ortaya koymak için başlangıçta uygulanacak açılımlı faktör analizinin akabinde söz konusu modelin doğrulayıcı tekniklerle incelenmesi arzu edilen bir husustur (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:177,179). Bilinmeyen gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koymayı hedefleyen açılımlı faktör analizinde ölçek maddelerinin ilgili faktörler altında çıkması ve yüksek faktör yük değerleri elde edilmesi beklenen ve arzu edilen bir durumdur. Dolayısıyla bir ölçek aracının yapı geçerliliğini ortaya koymak amacıyla yapılan bir dizi işlemi ve ortaya çıkan sonuçları yorumlamayı içeren bir süreç olan açılımlı faktör analizinde temelde iki uygulama söz konusudur. Bunlardan birincisi söz konusu yapının kuramsal temeli ışığında maddelerin uygun ve yorumlanabilir bir örüntü içerisinde bir araya gelip gelmediğini tespit etmek ve aynı ölçüm aracıdaki n tane maddenin maddeler arası korelasyon matrisini oluşturmaktır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:189-190).

Bununla birlikte faktör analizi yapmak için gerekli olan örneklem büyüklüğü konusunda değişik görüşler ileri sürülmektedir. Bu bağlamda faktör analizi yapmak için en az 300 örneklem sayısının uygun olduğu genel bir kural olarak ileri sürülse de yüksek yük değerleri elde etmek için büyük örneklem gerektirmediği, 150 kişilik örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu da ifade edilmektedir. Diğer taraftan bazılarına göre faktör analizi yapmak için örneklem büyüklüğünün madde sayısının en az iki katı kadar olması gerekmektedir. Açılımlı faktör analizinden önce örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygun olup olmadığını test etmeye yönelik ölçütlerden birisi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonuçlarıdır. Zira Kaiser-Meyer-Olkin testi, gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğünü kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile karşılaştırmaya yarar. Dolayısıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin yüksek olması, ölçekteki her bir değişkenin diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edilebileceğini göstermekte olup KMO değeri, orta derecede veya ortanın üzerinde yeterli olduğunda açılımlı faktör analizi uygulaması gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu KMO değeri .50'den küçük olduğunda ise analize devam edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Bartlett küresellik testi verilerin çok değişkenli normal bir dağılımdan geldiğini göstermekte olup Bartlett küresellik testi ki-kare (X^2) istatistik değerini vermektedir. Dolayısıyla Bartlett küresellik testi sonucu ne kadar yüksekse ki-karenin (X^2) manidar olma olasılığı da o derece yüksek olmaktadır. Bartlett testi sonuçlarında X^2 değerinin manidar ($p < .05$) olması durumu ise verilerin çok değişkenli normal bir dağılımdan geldiğini ortaya koymaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:207, 228, 242). Nankörlük Ölçeği'nin yapı geçerliliği faktör analizi ile test edilmiş olup verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testlerinin sonuçları Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Ölçüsü		.783
Bartlett Küresellik testi	X^2	847.697
	Sd	.136
	P	.000

Tablo 1'e bakıldığında görüleceği üzere, hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) uyum ölçüsü değeri .783'tür. Dolayısıyla bu değer alt sınır kabul edilen .50'den büyüktür. Araştırma verileri üzerinden hesaplanan Bartlett Küresellik testi sonucunda ise X^2 değerinin 847.697 olduğu ve .001 düzeyinde manidar olduğu görülmektedir. Temel bileşenler analizi ve dik döndürme (varimax rotation) yöntemi

kullanılarak yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları da aşağıda Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 2. Nankörlük Ölçeği'ndeki Maddeler ve Faktör Yük Değerleri

Maddeler	Madde yük değerleri	
M1*	Öğretmenlerimin yaşamda bana katmış olduğu çok şey olduğunu düşünüyorum.	.754
M2	Hayatıma etki eden bir tek öğretmenim bile olmadı.	.637
M3*	Bu gün bulunduğum yere ulaşmamda öğretmenlerimin etkisinin büyük olduğunu düşünürüm.	.797
M4	Babamın benim için yaptıklarının bir baba olarak sorumluluğu olduğunu düşünür, bunun için ona minnet duymam.	.663
M5	Babama hiçbir şey için teşekkür etmeye gereği duymam.	.527
M6	Babamın beni yetiştirmede elinden geleni yaptığını düşünmüyorum.	.664
M7	Yapılan her hangi bir iyilik veya iyi bir davranış için teşekkür etmeye gerek duymam.	.664
M8	Minnettar olduğum insanlara, minnettarlığımı söylemeye gerek duymam.	.648
M9	Başkalarının bana yaptıkları iyilikleri önemsemem.	.602
M10	Teşekkür etmeyi gerekli bulmuyorum.	.682
M11*	Yapılan her hangi bir iyilik veya iyi bir davranış için teşekkür ederim.	.560
M12	Sağlıklı olduğum için Allah'a şükretmeye gerek duymam.	.700
M13	Hayatta sahip olduğum güzel şeylerin kendi çalışmam sonucu olduğunu düşünürüm ve Allah'a şükretmeye gerek duymam.	.882
M14	Bir insanın yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını giderebildiği için şükretmesi gerekmez.	.803
M15	Allah'a şükür anlamında bir takım ibadetleri yerine getirmeye gerek duymuyorum.	.516
M16*	Hayatta şükredilecek o kadar çok şey var ki!	.679
M17*	Hayatta istediğim her şeye sahip olmasam da, sahip olduklarım için her zaman şükrederim.	.496

* Ölçekteki ters maddeleri göstermektedir.

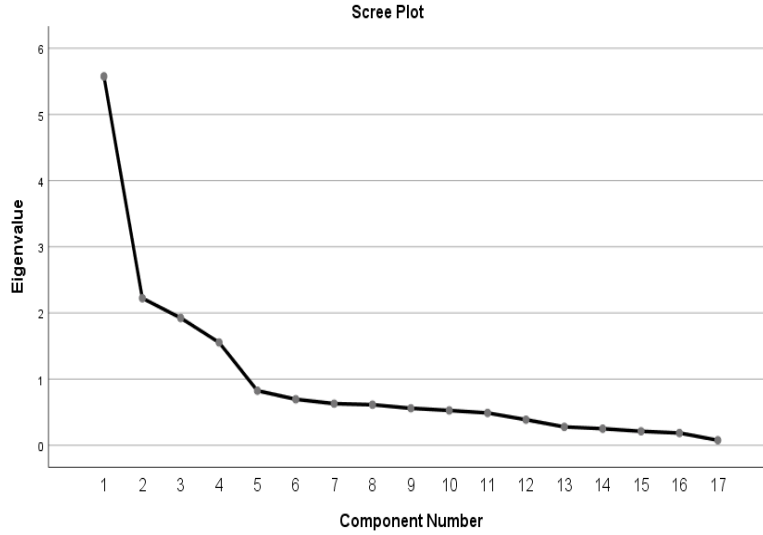
Tablo 3. Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Başlangıç Öz Değerleri			Toplam Faktör Yükleri			Döndürme Sonrası Toplam Faktör Yükleri		
	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %
1	5.575	32.793	32.793	5.575	32.793	32.793	3.934	23.142	23.142
2	2.223	13.076	45.869	2.223	13.076	45.869	3.305	19.442	42.584
3	1.924	11.317	57.186	1.924	11.317	57.186	2.291	13.474	56.057
4	1.554	9.143	66.329	1.554	9.143	66.329	1.746	10.272	66.32

Gözlenen değişkenlerin birbirleriyle yüksek korelasyon göstererek meydana getirdikleri kümeye yapı veya faktör adı verilmekte olup açımlayıcı faktör analizi bir ölçeğe veya alt ölçeğe ait maddelerin belli bir yapı ya da faktör altında toplanıp toplanmadığını tespit etmeye yaramaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:186). Açımlayıcı faktör analizinde, her bir maddenin her bir faktörle ilişkisi faktör yük değeri olarak hesaplanmaktadır. Başka bir deyişle ölçek maddelerinin faktörlerle ilişkilerini açıklayan katsayıya faktör yük değeri denilmekte ve bir maddenin faktör yük değerinin düşük olması, o maddenin ilgili faktörle yeteri kadar güçlü bir ilişki göstermediğini ortaya koymaktadır. İlgili literatürde bir maddenin faktör yük değeri için asgari büyüklüğün .30 olması gerektiği yönünde görüş bildirenlerin yanı sıra bu değer .40 olması gerektiğini ileri sürenler de mevcuttur. Bununla birlikte her bir değişkenin yük değerinin 0.32 olması gerektiği hususunun temel kural olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bir faktörle yüksek düzeyde ilişki veren maddeler grubunun olması, söz konusu maddelerin o yapıyı güçlü bir şekilde ölçtüğü anlamına gelmektedir. Dik döndürmede faktörler birbirleriyle ilişkisiz olmakta ve söz konusu faktörler, eksenlerin konumu değiştirilmeksizin 90⁰ lik açıyla döndürülmektedirler (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:202-207, 228, 242). Herhangi bir faktörle orijinal değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü yansıtan öz değerler, faktörlerce açıklanan varyansı hesaplamada ve faktör sayısına karar vermede kullanılmaktadır. Bir ölçeğe ilişkin yapılan faktör analizinde kaç tane faktör belirlenmesi gerektiğine karar verilirken öz değerlerin kümülatif açıklama oranları göz önünde bulundurulmaktadır. Buna göre k tane öz değer toplam varyansın %80-90 gibi bir oranına tekabül ediyorsa k tane faktör belirlenir. Dolayısıyla önemli sayıda faktörün toplam varyansa yaptığı katkıya açıklanan toplam varyans denilmektedir. Çok faktörlü desenlere ilişkin yapılan faktör analizi sonucunda açıklanan varyansın %40 ila %60 arasında olmasının yeterli olduğu ileri sürülmektedir. Bunun yanında öz değerler alınarak faktör sayısına karar verilirken baskın faktörleri ortaya koyarak faktör azaltmaya yardımcı olan yamaç-birikinti grafiği de bu anlamda oldukça faydalı olmaktadır. Zira çizgi-yamaç grafiğinde birinci faktörden sonraki değerlerin düz bir çizgi şeklinde ilerlemesi ölçeğin tek boyutluluğuna işaret ederken aksi durum çok boyutluluğu göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 239-246).

Tablo 3'te görüleceği üzere ön uygulama sonucunda 54 maddelik pro-tipi oluşmuş olan Nankörlük Ölçeği'ne ilişkin yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda, düşük faktör yük değerlerine sahip olan ve binişik olan maddelerin teker teker analiz dışı bırakılması sonucunda toplam varyansın

%66.33'ünü açıklayan 4 faktörlü 17 maddeden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarları, ilk faktör için 32.763, ikinci faktör için 13.076, üçüncü faktör için 11.317 ve dördüncü faktör için 9.143'tür. Bununla birlikte her bir faktörün açıkladığı toplam varyans, dik döndürme sonrasında birinci faktörden itibaren sırasıyla 23.142, 42.584, 56.057 ve 66.329 şeklindedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ulaşılan yamaç-birikinti grafiği (Scree Plot) Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Çizgi Grafiği

Şekil 1'de görüleceği üzere yamaç-birikinti grafiğinin (ScreePlot) ilk dört noktadaki dik eğimden sonra beşinci noktadan itibaren plato yapması, Nankörlük Ölçeği'nin 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğunun bir başka göstergesi olmaktadır. Diğer taraftan varimax dik döndürme tekniği ile yapılan incelemeler sonucunda 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülen Nankörlük Ölçeği'nde hangi maddelerin hangi faktörler altında toplandığı Tablo 4'te gösterilmiştir.

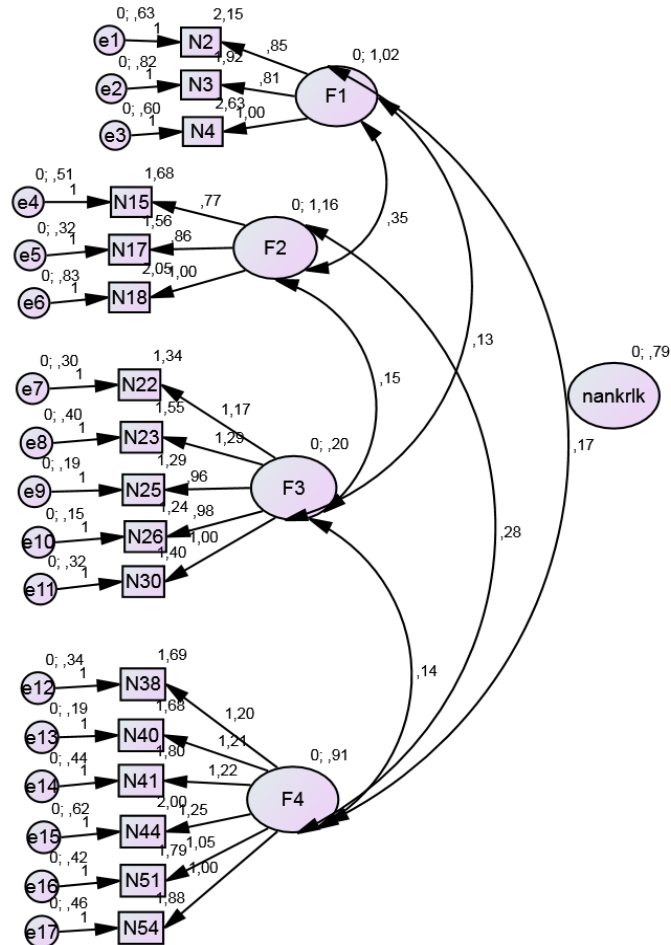
Tablo 4: Maddelere Ait Faktörler ve Yük Değerleri

Madde No*	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör	
M40	.932				
M41	.856				
M38	.785				
M51	.713				
M44	.711				
M54	.603				
M22			.788		
M26			.767		
M23			.765		
M25			.748		
M30			.742		
M4				.890	
M2				.858	
M3				.783	
M15					.805
M18					.802
M17					.597

*Faktörlerdeki maddelerin sıralanışı yük değerlerinin büyüklüğüne göre dir.

Tablo 4'e bakıldığında görüleceği M40, M41, M38, M51, M44 ve M54 maddeleri birinci boyutta; M22, M26, M23, M25 ve M30 maddeleri ikinci boyutta M4, M2 ve M3 maddeleri üçüncü boyutta; M15, M18 ve M17 maddeleri dördüncü boyutta yer almaktadırlar. Ölçek maddeleri, en yüksek yük değerine sahip olandan en küçük olana doğru sıralanmaktadır. Maddelerin faktör yüklerine bakıldığında, .597 ile .932 arasında değiştiği görülmektedir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 4 faktörden 1. faktörü oluşturan 6 madde "Allah'a karşı nankörlük", 2. faktörü oluşturan 5 madde "İyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük", 3. faktörü oluşturan 3 madde "Öğretmenlere karşı nankörlük" ve 4. faktörü oluşturan 3 madde ise "Babaya karşı nankörlük" boyutu şeklinde isimlendirilmiştir.

Diğer taraftan Nankörlük Ölçeği'nin yapı geçerliliğini değerlendirmek için ayrıca doğrulayıcı faktör analizi de (DFA) yapılmıştır. Yapı geçerliliğini test etmeye yönelik olarak yapılan doğrulayıcı faktör analizinde öncelikle değişkenler arasındaki ilişkilere ait yapısal hipotezlerin test edilmesi ve doğrulanması hedeflenmekte böylece kurulan hipotezler doğrultusunda değişkenlerin faktörlerle ve faktörlerin de kendi aralarındaki ilişkileri incelenmektedir. Başka bir deyişle açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile daha önce ortaya çıkmış ve belirlenmiş olan bir yapının model olarak doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmaktadır. Dolayısıyla psikoloji literatüründe daha ziyade ölçek geliştirme ve geçerlik analizlerinde kullanılan doğrulayıcı faktör analizindeki bulgular tek bir anlamlılık değeri vermeyip bu analizlerden elde edilen bulgular verinin uygunluğuna ve ölçülen parametrelere ilişkin çok sayıda ölçüt kullanılarak değerlendirilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 275-276). SPSS, Statistica, Lisrel, EQS, Amos vb. pek çok paket program kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilebilmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda yapı geçerliliğini ortaya koymaya yönelik katsayılar veya uyum indeksleri ortaya çıkmakta böylece kurulan modelin genel olarak geçerliliğine ilişkin araştırmacının zihninde net bir fikir oluşmaktadır. Bu bağlamda doğrulayıcı faktör analizi sonucunda X^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen oranın 2 ya da 3'ün altında çıkması modelin mükemmel / iyi bir model olduğunu, 5 veya altında bir değer olması ise modelin orta derecede ve kabul edilebilir bir uyum indeksine sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan *RMSEA*, *RMR* ve *SRMR* değerlerinin .05'ten küçük olması iyi bir uyuma, .08'in altında olması ise kabul edilebilir bir uyuma işaret etmektedir. Yine doğrulayıcı faktör analizinde *AGFI*, *GFI*, *CFI*, *NFI*, *RFI*, *TLI* ve *IFI* değerlerinin .95'in üzerinde olması mükemmel / iyi bir uyumu, .90'ın üzerinde olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Şimşek, 2007:14; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:306-312). Bu bağlamda araştırmada Nankörlük Ölçeği'nin açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda ortaya çıkan 4 faktörlü yapısının geçerliliğini değerlendirmek amacıyla Amos programı yardımı ile 18 yaş ve üzeri 473 kişilik örneklem grubu üzerinden toplanan verilerle doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış, doğrulayıcı faktör analizine (DFA) ilişkin model Şekil 2'de ve elde edilen uyum indeksleri de Tablo 5'te gösterilmiştir.

Şekil 2: Nankörlük Ölçeği DFA Sonuçları

Şekil 2’de görüldüğü üzere Nankörlük Ölçeği’ne ait doğrulaması gerçekleştirilen modelin hata varyanslarının ve faktörler arasındaki ilişkilerin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Söz konusu modele ilişkin uyum indeksleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Nankörlük Ölçeğinin Uyum İyiliği İndeksi Değerleri

İndeks	Normal ve Kabul Edilebilir Uyum	Mükemmel Uyum	Ölçek Uyum İndeksi Değerleri
χ^2/Sd	$2 \leq \chi^2/Sd \leq 3$	$2 \leq \chi^2/Sd \leq 3$	3.24
RMSEA	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	$.00 \leq RMSEA \leq .05$.069
RFI	$.90 \leq RFI \leq .95$	$.95 \leq RFI \leq 1.0$	0.91
TLI	$.90 \leq TLI \leq .95$	$.95 \leq TLI \leq 1.0$	0.93
CFI	$.90 \leq CFI \leq .95$	$.95 \leq CFI \leq 1.0$	0.95
IFI	$.90 \leq IFI \leq .95$	$.95 \leq IFI \leq 1.0$	0.95
NFI	$.90 \leq NFI \leq .95$	$.95 \leq NFI \leq 1.0$	0.92

Kaynak: Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2010; Şimşek, 2007’ten uyarlanmıştır.

Tablo 5’te görüleceği üzere model uyum iyiliği değerlerini incelemede X^2 /serbestlik derecesinin 2 ‘nin altında olması, RMSEA değerinin .05’in altında olması, RFI, TLI, IFI, CFI ve NFI değerlerinin .95 ve üstünde olması mükemmel uyumu göstermektedir. Bu bağlamda söz konusu ölçekle ilgili DFA sonucunda ulaşılan uyum indeks değerlerinden X^2 /serbestlik derecesinin (3.24), RMSEA değerinin (.069), RFI (.91), TLI (.93) ve NFI (.92) değerlerinin kabul edilebilir, CFI (.95) ve IFI (.95) değerlerinin ise mükemmel uyuma işaret ettiği görülmektedir. Dolayısıyla AFA ile açığa çıkarılan Nankörlük Ölçeği’nin 17 maddeden oluşan 4 faktörlü yapısı, yapılan DFA sonucunda doğrulanmıştır.

Kıscası Nankörlük Ölçeği’nin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda 54 maddelik ölçekte 4 faktörlü 17 maddenin yer almasına karar verilmiştir. Ölçek maddelerinin 12 tanesi (M2, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14) olumlu, 5 tanesi (M1, M3, M11, M16 ve M17) ise olumsuzdur. 4 faktörlü 17 maddelik bu yapının 473 kişilik örneklem grubundan toplanan veriler üzerinden yapılan doğrulayıcı faktör analizinde de doğrulandığı görülmüştür. 17 ila 85 arası puan alınabilen ($17 \times 1 = 17$; $17 \times 5 = 85$) ölçekte, yüksek puanlar yüksek nankörlük düzeyini, düşük puanlar ise düşük nankörlük düzeyine işaret etmektedir.

3.3. Madde Analizi ve Güvenirlik

Ölçme araçlarının güvenilirliğine ilişkin farklı tanımlamalar yapılmakla birlikte güvenilirlik deyince daha ziyade ölçme sonuçlarının tesadüfi hatalardan arındırılması veya belli bir özelliği ölçmeye yönelik ölçümlerin aynı bireyler üzerinde benzer şartlarda tekrar edilebilirliği kast edilmektedir. Başka bir deyişle güvenilirlik, ölçme araçlarının duyarlılığı, kararlılığı ve ölçme sonuçlarının tutarlılığı olarak tanımlanmaktadır. Yapılan ölçme sonuçlarının ne derece güvenilir olduğu “güvenirlik katsayısına” bakılarak tespit edilebilir. Güvenirlik indeksi bir testten elde edilen gerçek ve gözlenen puanlar arasındaki ilişkinin derecesini gösteren korelasyon katsayısı iken, güvenilirlik katsayısı ise paralel testlerden elde edilen puanlar arasındaki korelasyonu ifade etmektedir. Başka bir deyişle güvenilirlik katsayısı gerçek puanlar varyansının gözlenen puanlar varyansına oranı olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir testin ölçmek istediği özelliği ne derece ölçtüğü ile ilgili olan güvenilirliği tespit etmek için hesaplanan güvenilirlik katsayısı 0-1 arası bir değer alabilmekte ve 1’e yaklaştıkça testin güvenilirliği yüksek olmaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2012: 108-109). Kişilerin ölçek maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak da bilinen güvenilirliğin ve güvenilirliği tespit etmeye yarayan güvenilirlik katsayısının hesaplanmasında test - tekrar test, Cronbach Alpha (α) değerinin hesaplanması ve yarıya bölme (split-half) tekniği gibi pek çok yöntem kullanılmaktadır. Bu bağlamda Nankörlük Ölçeği’nin güvenilirliğini yani iç tutarlılığını test etmek için madde toplam korelasyonları ve alt boyutlar arasındaki korelasyonlar ve Cronbach Alpha (α) değeri hesaplanmış ayrıca test yarıya bölme (split-half) tekniği kullanılarak Guttman Split-Half değeri hesaplanmıştır.

3.3.1. Madde Analizi

Nankörlük Ölçeği’ne ilişkin yapı geçerliliği bağlamında gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda ortaya çıkan 4 faktörlü 17 maddelik yapının doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda doğrulanmasının akabinde ölçek maddelerinin toplam puanı yordama gücünü belirlemek ve ayırt edicilik düzeylerini saptamak için madde analizi yapılmıştır. Bunun için madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Başka bir deyişle ölçek maddelerinin amaca uygunluğunu test etmek için her bir maddeden alınan puan ile ölçekten alınan toplam puan arasındaki ilişkilere ait Pearson

Momentler Çarpımı korelasyon katsayıları incelenmiştir. İlgili literatürde herhangi bir ölçeğe ilişkin hesaplanan madde toplam korelasyon değeri .20'den az olan maddeler ölçekten çıkarılması, .20 ile .30 arasında olanlar düzeltilmesi gereken maddeler, diğer taraftan .30 ile .40 arasında olanlar iyi maddeler ve .40 üzerinde olanlar ise çok iyi maddeler olarak nitelendirilmektedir (Bkz. Tavşancıl, 2006). Nankörlük Ölçeği'ne ait hesaplanan madde toplam korelasyon sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Madde -Toplam Korelasyon Sonuçları

Madde No	Madde toplam Korelasyon Katsayıları
M1	.526**
M2	.558**
M3	.529**
M4	.308**
M5	.517**
M6	.380**
M7	.554**
M8	.631**
M9	.545**
M10	.615**
M11	.497**
M12	.506**
M13	.493**
M14	.618**
M15	.445**
M16	.663**
M17	.583**

Tablo 6'ya bakıldığında görüleceği üzere Nankörlük Ölçeği'ne ait madde toplam korelasyon katsayılarının .308 ile .663 arasında değiştiği gözlenmektedir. Dolayısıyla ölçekte yer alan maddelerin benzer davranışları ölçtüğünü gösteren madde toplam korelasyon katsayıları .30 ve üzerinde olduğu için bu sonuç, Nankörlük Ölçeği'nin iç tutarlılığının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 7. Faktörler Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Babaya K.N. (F4)	Öğrt.K.N. (F3)	İyilik Yapan Diğr. İns. K.N. (F2)	Allah'a K.N. (F1)	Toplm N.
Babaya K.N.-	.269**	.229**	.246**	.246**
Öğrt.K.N.	-	.246**	.151**	.151**
İyilik Yapan Diğr. İns. K.N.	-	-	.298**	.298**
Allah'a K.N.	-	-	-	1.000**
Toplam N.	-	-	-	-

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 7'de görüleceği üzere Nankörlük Ölçeği'ne ait her bir faktörün gerek diğer faktörlerle gerekse ölçeğe ait genel ortalama ile p<.01 düzeyinde manidar ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu ölçeğe ait faktörler arasında anlamlılık düzeyinde korelasyonların olması ölçeğin iç tutarlılığının bir kanıtı olduğu söylenebilir.

3.3.2.Güvenirlilik Katsayısının Hesaplanması Ve Test Yarıya Bölme (Split-Half) Tekniği

Cronbach Alpha (α) katsayısı derecelendirme ölçeklerinde sıklıkla kullanılmakta ve ölçek puanlarının güvenilirliğinin bir alt kestiricisi olmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin varyanslarının toplam puanların varyansına bölünmesiyle elde edilen Cronbach Alpha (α) katsayısı, ölçek maddelerine ait puanların toplam ölçek puanıyla tutarlılığının bir ölçüsünün göstermektedir (Büyüköztürk ve diğ., 2012: 111). Araştırmada esas alınan her iki örneklem grubundan toplanan veriler üzerinden hem Nankörlük Ölçeği'nin alt boyutları hem de geneli için hesaplanan Cronbach Alpha (α) katsayısına ait değerler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8'de görüldüğü üzere 102 kişilik örneklem grubundan toplanan veriler üzerinden (1. Uygulama) Nankörlük Ölçeği'nin geneli için hesaplanan güvenirlilik katsayısı (Cronbach Alpha değeri) .77, 473 kişilik örneklem grubu üzerinden (2. Uygulama) hesaplanan değer ise .86'dır. Diğer taraftan ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alpha (α) değeri babaya karşı nankörlük (F4) faktörü için .55 ve .82,

öğretmenlere karşı nankörlük (F3) faktörü için .80 ve .77, iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (F2) faktörü için .83 ve .81, Allah'a karşı nankörlük (F1) faktörü için .85 ve .95 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8. Nankörlük Ölçeği Güvenirlik Değerleri

Boyutlar	İç Tutarlılık 1.Uyg.	İç Tutarlılık 2.Uyg.
Babaya karşı nankörlük (F4)	0.55	0.82
Öğretmenlere karşı nankörlük (F3)	0.80	0.77
İyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (F2)	0.83	0.81
Allah'a karşı nankörlük (F1)	0.85	0.95
Toplam Nankörlük	0.77	0.86

Ayrıca gerek 102 kişilik örneklem grubu gerekse 473 kişilik örneklem grupları üzerinden test yarıya bölme (split-half) tekniği ve $2(r_y) / 1+r_y$ formülü kullanılarak gerçekleştirilen güvenirlik analizi sonucunda Nankörlük Ölçeği'ne ilişkin Guttman Split-Half değeri .69 ve .76 olarak bulunmuştur.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, 18 yaş ve üzeri bireylerin nankörlük düzeylerini tespit edebilmek için Nankörlük Ölçeği geliştirme çalışması yapılmıştır. Söz konusu ölçeğin geliştirilmesi amacıyla toplamda 18 yaş ve üzeri 575 yetişkinden tesadüfi örnekleme yöntemiyle anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. 18 yaş ve üzeri 102 kişilik örneklem grubundan toplanan veriler üzerinden açımlayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmiş ve 17 maddelik 4 boyutlu bir ölçek yapısı elde edilmiştir. Buna göre yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda toplam varyansın 66.329'sını açıklayan 4 faktörlü bir yapı elde edilmiş ve bu yapı 473 kişilik örneklem grubundan toplanan verilerle yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile de doğrulanmıştır. Zira yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indekslerinin bir kısmının kabul edilebilir bir kısmının ise mükemmel uyumu gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Nankörlük Ölçeği'nin güvenirliliğini test etmek için madde toplam korelasyonların ve alt boyutlar arasındaki korelasyonların hesaplanması yoluna gidilmiştir. Bunun yanında Cronbach Alpha (α) değerinin hesaplanması ve test yarıya bölme (split-half) tekniği kullanılmıştır. Güvenirlikle ilgili yapılan tüm bu analizler sonucunda söz konusu ölçeğin iç tutarlılığının orta ve iyi düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Nankörlük Ölçeği'nde yer alan alt ölçeklerin ayrı ayrı kullanılabilmesi için ilaveten geçerlik güvenirlik çalışmalarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmekte ve nankörlük kavramının bütünlüğünü korumak bakımından ölçekteki alt ölçeklerin yanı sıra toplam puan elde edilmesi ve buna itibar edilmesi tavsiye edilmektedir. İlgili literatüre bakıldığında, kültürümüzde 18 yaş üzeri bireylerin nankörlük kavramını ölçen başka bir ölçüm aracına rastlanmamıştır. Bu bağlamda ölçeğin işlevsel bir rol üstleneceği ve literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Sonuç olarak; Nankörlük Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu, 17 maddeden oluşan, 4 faktörlü ve 5 dereceli Likert tipi bir ölçme aracı olarak 18 yaş üzeri bireylerin nankörlük eğilimini ölçmede kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek nankörlük düzeyini, düşük puanlar düşük nankörlük düzeyini göstermektedir.

Bununla birlikte bu çalışmada bazı sınırlılıkların olduğu söylenebilir. Bu bağlamda araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birisi ölçek geliştirme amacıyla üzerinden veri toplanan 1.uygulmadaki örneklemin evreni temsil kapasitesinin ve genel bir takım çıkarımlarda bulunmaya yetecek kadar geniş olmamasıdır. Bununla birlikte yapılan ikinci anket uygulamasının daha büyük bir veri seti üzerinden yapılması ve elde edilen veriler üzerinden gerek yapılan açımlayıcı faktör analizi gerekse doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda da ilk uygulamaya benzer yönde bulguların elde edilmiş olması, geliştirilen Nankörlük Ölçeği ile ilgili sınırlılıkları azaltmaktadır. Bundan sonra söz konusu ölçeğin psikometrik özelliklerini daha büyük ve farklı örneklem grupları üzerinde test etmeye yönelik olarak yapılacak olan çalışmalar, hem ölçeğin güvenirlik ve geçerlik sonuçlarının karşılaştırılmasına imkân verecek hem de nankörlük eğilimli davranışların açıklanmasına ve ölçülmesine imkan sağlayarak ilgili literatüre zenginlik katacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. C. (2022). Minnettarlık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Artuklu Akademi*, 9(1), 101-112.
- Araz, A. & Erdugan, C. (2017). Minnettarlık Dışavurum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Nesne Psikolojisi Dergisi (NPD)*, 5(11), 404-425.
- Atak, M.(2019). Boşanmaların Önlenmesine Yönelik Proje Önerileri. Mustafa Atak (Ed.), *Maneviyat Psikolojisi III: Evlilik ve Aile* içinde (119-132). Kayseri: Kimlik Yayınları
- Aydın, H. (2016). *Kur'an'da İnsan Psikolojisi Olumsuz Ruh Halleri ve Davranışları Yönüyle*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demiral, F. (2012). *Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çağrı, M. (2006). "Nankörlük" mad.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 32, 382- 383). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çokluk, O., Güçlü, Ş. & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Serinsu, A.N. (Ed.) (2009). *Dinî Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları.
- El-Cevziyye, İbn Kayyim (2019). *Sabredenler ve Şükredenler*, Zeynelabidin Tatlılıoğlu (Çev.). İstanbul:İnsan Yayınları.
- Emmons, R.A. & Shelton. C.M. (2002). Gratitude and the science of positive psychology. C.R. Snyder-Shane J. Lopez (Eds), *Handbook of Positive Psychology* içinde (pp. 459-471). New York: Oxford University Press.
- Emmons, R. A. (2009). *Mutluluğun Anahtarı: Şükretmek- Teşekkür Ederim*. Neslihan Kül (Çev.). İstanbul:Doğan Kitabevi.
- Emmons, R. A. & McCullough, M.E. (2009). Highlights from the research project on gratitude and thankfulness: Dimensions and perspectives of gratitude.(<http://www.ourgratitudecollective.com/wp-content/uploads/2014/12/EmmonsGratitudeResearchHighlights.pdf>.Erişim:12.01.2023)
- Gazali, İ. (1993). *İhya-i Ūlüm'id-dîn*. Ali Arslan (Çev.) (C.V, 427-439). İstanbul: ArslanYayınları.
- Göcen, G. (2014). *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Göcen, G. (2012). *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yayınlanmış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hökelekli, H. (2013). *İnsanî Değerler*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İnci, B.& Kımtar, N. (2021). Nankörlük Psikolojisi ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 51, 353-384.
- İzutsu, T. (1997). *Kur'a'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*. Selahattin Ayaz (Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kaplaner, K. & Ekşi, H. (2020). Manevi Şükran Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(1), 1-16.
- Kara, O. (2017). *Kur'an'da İnsan Davranışları*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Kardaş, F. & Yalçın, İ. (2019). Şükran Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 13-31.
- Kelly, P.J. (1967). "Gratitude", *New Catholic Encyclopedia* Vol.VI. Washington:McGraw-Hill.
- Della, S. (Editör-in-Chief) (1983). *Longman Active Study Dictionary of English*. Great Britain/Bungay: Richard Clay (The Chaucer Press) Ltd.
- Milliyet Türkçe Sözlük* (1985). İstanbul: Yayınevi yok.

- Oğuz Duran, N. (2017). Minnettarlık Gücenme ve Takdir Ölçeği Gözden Geçirilmiş Kısa Formu (K-MGTÖ): Türk Üniversite Öğrencileri İçin Uyarlama Çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 23-37.
- Sinanoğlu, M. (2006). “Küfür” mad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 26, 533-536), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şimşek, Ö.F.(2007).*Yapısal Eşitlik Modellerine Giriş, Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Peker, H. (2013). *Allah'ın Boyasıyla Boyanmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2019). *Using Multivariate Statistics*. New York: Pearson.
- Tarhan, N. (2010). *Duyuların Dili*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların Ölçülmesi Ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Topaloğlu, B. & Karaman, H. (1989). *Arapça Yeni Kamus*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Yeğin, H. İ. (2017). Vefâkarlık Ölçeğinin Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 119-132.
- Yüksel, A. & Oğuz Duran, N. (2012). Minnettarlık Ölçeği'nin Yetişkinlere Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışmaları. *Akademik Çağdaş Eğitim Dergisi*, 1(1), 31-40.